

door mr. J. J. A. M. van Gennip

Mr. J. J. A. M. van Gennip is algemeen directeur van Cebemo, de Katholieke organisatie voor medefinanciering van ontwikkelingsprogramma's. Hij is voorzitter van de commissie Ontwikkelingssamenwerking van het CDA.

De ontwikkelingssamenwerking en de Europese Gemeenschappen

Theorie en praktijk

De relatie van Europa met de Derde Wereld is niet zo maar een bijkomstig aspect van de Europese eenwording geweest. Van meet af aan heeft bij de voorstanders van de Europese eenwording de zorg voor de ontwikkelingslanden een belangrijke rol gespeeld. Als men sprak over 'de wereld heeft Europa nodig', dan bedoelde men vooral de Derde Wereld. Als men het had over invloed of roeping, al naar gelang de overtuiging, dan werd vooral gedacht aan de banden met de landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika.

Niet vreemd daaraan was dat de Europese eenwording tot stand kwam, niet alleen op de puinhopen van de nationale tegenstellingen in Europa zelf, maar tevens tijdens de sloop van de koloniale imperia van de participanten. Een sloop, die ook onmiddellijk de dimensies zichtbaar maakte van wat voor de tweede helft van de twintigste eeuw, naast het Oost/West-en veiligheidsvraagstuk, het bepalende thema zou worden of minstens zou moeten worden: de Noord/Zuid-problematiek. Het zendingsbewustzijn van het Westen, de roeping van Europa, het Euro-Afrikaanse verbond, de heroriëntering van Latijns-Amerika op Europa, en de nieuwe dialoog met de massa's in Azië: wat is er

in wezen van terecht gekomen?

Een blik op de realiteit levert op het eerste gezicht de conclusie op, dat hier alleen maar sprake is van teleurstellingen, niet uitgekomen verwachtingen of wat nog erger is, misbruik van de oorspronkelijke idealen: dat ook juist op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking 'Europa's ontvoering' het meest duidelijk te schilderen valt: een protectionistisch continent, dat zijn grenzen sluit voor de exportmogelijkheden van de landen uit de Derde Wereld, dat op één of twee uitzonderingen na zijn verplichtingen niet nakomt tegenover de ontwikkelingslanden om ten minste toch 1 % van het nationaal inkomen

als hulp af te dragen en dat in de internationale politiek bij beslissende keuzen eerder de kant van de rijke landen kiest dan van de arme. Waar staat Europa op de internationale conferenties, wanneer spreekt zij met één mond tegenover de verlangens van de 77 ontwikkelingslanden, en wat is dan dat geluid? Europa, gereduceerd tot een instrument ter bevordering van de produktie van de monopolies, tot een apparaat van technocraten en een discussie over boter, kaas en eieren. Er is wel een heel grote kloof tussen een filosoof als Dawson, een staatsman als Brentano, een parlementariër als Ruygers en de realiteit van een Europese ministerraad, die in november 1981 een veto uitspreekt over een verhoging van circa f 12 mln. voor de hulp aan de allerarmsten op een totaal budget van meer dan f 50 miljard. Meer nog: als wij ons nu en terecht druk maken over de dictaturen in Argentinië en Uruguay, gaan we misschien te gemakkelijk aan de realiteit voorbij, dat naast vele andere factoren er ook een relatie is tussen de sociale onstabiliteit in het begin van de zeventiger jaren toen de dictaturen daar aan de macht konden komen en het Europees handelsbeleid. Het plotseling sluiten van de grenzen in Europa voor de exportprodukten, voornamelijk vlees, uit Argentinië en Uruguay, juist ter bescherming van de Europese veehouders, heeft zeker bijgedragen aan de economische en dientengevolge ook aan de sociale crisis in die landen. Dit was kennelijk het Europese antwoord op de slogan 'Latijns-Amerika wacht op het woord van Europa'.

Tegenover de dan toch nog dikwijls geroemde samenwerking binnen het Lomé-verdrag en de stabilisatiefondsen voor de prijzen van de exportprodukten uit de ontwikkelingslanden (Stabex), staat de klacht van de Secretaris-Generaal van de ACP-landen, de zgn. 'vriendjes' van Europa uit de Derde Wereld, dat de laatste jaren het Europees beleid nauwelijks heeft

bijgedragen aan een zo noodzakelijke stabilisering van de grondstoffenprijzen van die landen. En een land als Zimbabwe, dat in dit historisch moment de Europese markten zo hard nodig heeft, moet constateren dat het bijna twee jaar na de onafhankelijkheid nog steeds niet *feitelijk* is toegelaten tot de club van vrienden uit de Derde Wereld van Europa, ondanks beloften, ondanks ondertekende akkoorden.

Bescherming van de Europese boer

En hoe werkt het Europese landbouwbeleid? Zelfs die politiek lijkt wel eens een tweesnijdend zwaard. Welke mechanismen zijn toch aan het werk die ervoor zorgen dat de beste gronden in de Sahel en in India onttrokken worden aan de produktie van voedsel voor de eigen bevolking en gereserveerd worden voor luxe, de Europese tuinders en bloemkwekers beconcurrerende, produkten. Met welk doel deze verstoring op dit moment?

En het Europese beleid beperkt zich niet tot bescherming van de landbouw. Onderzoekingen van het Instituut voor Ontwikkelingsvraagstukken in Tilburg hebben voldoende duidelijk gemaakt hoe betrekkelijk sommige privileges van de Europese Gemeenschappen zijn voor de invoer van textiel uit de Derde Wereld, als dat alleen maar leidt tot tijdelijke, van buitenaf geregisseerde en gemakkelijk verplaatsbare produktieverleggingen. En van de andere kant weten we ook hoe gemakkelijk ten opzichte van niet-geassocieerde landen, landen die niet tot die vriendenclub behoren, het argument gebruikt wordt dat de werkgelegenheid bijv. in de Europese textielindustrie inacceptabel geschaad wordt door het opengooien der grenzen. Daarbij verhullend, dat de textielexporten van juist de armste ontwikkelingslanden, bijv. India en Bangladesh, slechts enkele procenten van de totale textielimport in Europa uitmaken, in vergelijking met die uit Oost-Europa en vooral niet te vergeten de rijkere landen uit de Derde Wereld,

zoals Korea, Hongkong en Taiwan. Die laatste worden niet of nauwelijks aangepakt. En wat de hulpverlening betreft: een voorbeeld uit het Europese Parlement is al vermeld. Wie de praktijk van de bestedingen analyseert weet ook hoezeer cijfers geflatteerd zijn of lijken door de enorme bedragen voor Europese produkten, industriële en agrarische. Wie achter de coulissen kijkt weet dat daarbij zo dikwijls een strijd gevoerd wordt tussen de belangen van de producenten en/of handelshuizen hier en de reële behoeften van de armen overzee.

Wie de balans opmaakt van het Europees ontwikkelingsbeleid, lijkt weinig reden tot tevredenheid te hebben. Zeker: het handelsblok dat de Derde Wereld met Europa verbindt is in z'n soort het grootste; er zijn pogingen gedaan om een stabilisatie van de grondstoffenprijs tot stand te brengen en daarmee de inkomsten van met name de armste ontwikkelingslanden niet de speelbal te laten zijn van fluctuaties op de wereldmarkt en er is een Europees ontwikkelingsfonds dat verhoudingsgewijs grote bedragen aan een aantal landen ter beschikking stelt. Maar de kloof tussen ideaal en praktijk, zelfs tussen theorie en dagelijkse gang van zaken is zodanig geweest, dat in de afgelopen jaren Nederland zich genoodzaakt heeft gevoeld veel meer afstand te nemen ten aanzien van het Europees ontwikkelingsbeleid, overleg te voeren met vooral landen buiten Europa, de zgn. gelijkgezinde landen, en een hulpbeleid te voeren dat weinig aansloot bij het hulpbeleid van de Gemeenschappen. Vooral heeft het geleid tot een Nederlandse 'Alleingang' bij de grote internationale conferenties, omdat men Europa gereduceerd zag tot een rich men's club, een gezelschap, dat ten koste van alles, zelfs van de perspectieven voor de eigen toekomst, er op uit is de huidige comfortabele positie te handhaven.

De mislukking

Wat is er misgegaan, dat juist een van die dragende motieven van de constituering van Europa zo slecht in de praktijk vertaald is?

Op de allereerste plaats is misgegaan de kritische en deskundige omzetting in politieke, economische en sociale formules van een ideaal dat een grote ethische geladenheid had. Zeker: in begrippen als Europese eenwording, avondland en in het Veni Creator uit de kathedraal van Straatsburg klinkt de nostalgie naar de middeleeuwen, maar er is ook iets positiefs in te vinden, nl. de ontkenning en het afstand nemen van de natie als laatste ideaal. De erkenning dat het 'Gott mit uns' op de koppelriem van de nationale legers in wezen een godslastering was, maar ook de bevestiging dat een lid van de wereldkerk noch in eigen natie, noch in eigen continent zijn begrenzing kan vinden.

Het eenheidsstreven van Europa heeft voor sommigen in de veertiger en vijftiger jaren een religieuze dimensie gekregen, onderstreept nog dikwijls door de talloze toespraken van Pius XII. Terecht is die religieuze dimensie voor een belangrijk gedeelte naar de achtergrond gedrongen, omdat evenmin als bij politieke partijvorming dit soort religieuze overwegingen onmiddellijk vertaald kunnen worden in één concrete politieke of staatkundige formule. Maar dat betekent niet, zoals in feite sedert de vijftiger jaren het geval is geweest, dat die formules niet constant onder de toets moeten worden gesteld van religieuze en ethische overwegingen. Dat is zeker onvoldoende gebeurd. In tegenstelling met wat nu ten aanzien van de vredespolitiek hopelijk gestalte krijgt, heeft men het politieke en technische handwerk met betrekking tot de eenwording van Europa volledig aan politici en technocraten overgelaten. Het is iets dat niet alleen aan de kerken te verwijten valt, maar primair aan hen, die nadat ze afstand hadden ge-

nomen van inderdaad die Europese nostalgie, verzuimd hebben de lijn te trekken tussen Evangelie en deze nieuwe macht: wij allen. Het is opvallend hoe bijvoorbeeld in de campagne voor het Europees Parlement twee en een half jaar geleden iedere ethische verwijzing en dimensie afwezig leek. De discussie verengde zich tot de Nederlandse plaats in Europa en de actuele economische problemen, zelfs in de campagne van de christen-democraten die zich toch als erflaters beschouwen van het oorspronkelijke Europese idealisme. Natuurlijk, men mag afstand nemen van de romantiek en de geladenheid van de voorstanders van een verenigd Europa dertig jaar geleden, maar scepsis ten aanzien van begrippen als 'de roeping van Europa' is nog geen excuus voor een volledige negatie van 'de verantwoordelijkheid van christenen voor Europa'. Dat geldt overigens niet alleen de ontwikkelingssamenwerking, maar ook de andere grote opdrachten waarvoor onze samenleving staat: de demografische problematiek, de vraagstukken van de bio-ethica, het feitelijk functioneren van de democratie, de vredes- en veiligheidsproblematiek, de geestelijke volksgezondheid en de geestelijke vrijheid. Het is significant dat de brief van de Europese Bisschoppenconferentie over de verantwoordelijkheid van de christenen ten aanzien van Europa nagenoeg onopgemerkt bleef.

Een tweede verklaring voor de mislukking van de ontwikkelingsdimensie in de Europese eenwording, is de verenging van het blikveld van zoveel politieke leiders tot de eigen voormalige koloniën. In het bijzonder heeft dit geleid tot een concentratie van het ontwikkelingsbeleid op de voormalige Franse koloniën. Zij bleven toegang houden tot de Europese markten, zij waren de begunstigden van onze ontwikkelingshulp. Ondanks de latere uitbreiding tot vooral Engelse voormalige koloniën in Afrika lijkt hier meer een con-

ceptie van politieke machtshandhaving of geo-politieke strategie dan werkelijke bekommernis om de armsten en visie op de toekomst aan ten grondslag te liggen. Het Europese ontwikkelingsbeleid bestrijkt slechts een klein deel van de totale bevolking van de Derde Wereld. Terecht is dan ook steeds druk uitgeoefend om zowel de Lomé-verdragen als het hulpbeleid, zowel de toegang tot de Europese markt als de begunstiging, uit te breiden tot andere gebieden. Wij kunnen onze verantwoordelijkheid met een blik op de wereldkaart of met een oog op de statistieken van armoede niet beperken tot wat Afrikaanse landen.

Misschien is nog een andere belangrijke reden voor de neergang van de Europese ontwikkelingsidealen geweest, de totale verenging van het Europese samenwerkingsideaal tot een binnen-Europees economisch groeimodel. Wie de betogingen ziet van de Europese belangengroepen en meer nog, wie weet hoe effectief bepaalde lobby's zijn, weet terzelfdertijd dat hier economische en sociale mechanismen aan het werk zijn, waar zelfs politieke leiders moeilijk tegen kunnen opboksen. De theorie van de eerste voorzitter van de Europese Commissie, Hallstein, dat bij gebrek aan politieke overeenstemming de economische samenwerking langzamerhand de politici wel zou dwingen tot die overeenstemming te komen, heeft wellicht juist ten aanzien van de Derde Wereld zijn meest negatieve gevolg gehad. Europa heeft de toverleerlingen van de economische vooruitgang aan het werk gezet, maar het tegenwicht van de politieke krachten is structureel onvoldoende gebleven. Het zijn juist de Derde Wereldlanden die de correctie van de politiek zo hard nodig hebben, omdat zij hier geen gelijkwaardige lobby hebben, zij geen demonstratiemogelijkheden in de straten van Brussel hebben, zij bij de economische afweging geen gewicht, althans niet op

korte termijn, in de schaal leggen.

Tot slot is er nog een technisch procedurele reden voor het niet uit de verf komen van een perspectiefvol Europees ontwikkelingsbeleid, en dat is het verval van de Europese besluitvormingscapaciteit. De unanimiteitsprocedure wil zeggen, dat zeker de belangrijkere (maar helaas soms ook zeer gedetailleerde) beslissingen op Europees niveau alleen met eenstemmigheid genomen mogen worden. Dat betekent in feite dat het tempo van de besluitvorming bepaald wordt door de traagste en wat nog erger is, de aard door de meest egoïstische. Het betekent in feite, dat in de afgelopen jaren zoveel perspectiefvolle voorstellen van een van de lidstaten of van de Commissie zelf dikwijls door een veto zijn getroffen – of het nu ging over een gezamenlijke standpuntbepaling bij de Unctad-conferenties of over de goedkeuring zelfs van een bepaald concreet project. Een organisatie als de Nederlandse katholieke medefinancieringsinstelling, Cebemo, heeft dat geweten. Toen de Amerikaanse onderminister Eagleburger in 1981 naar Europa kwam om te trachten een gift van niet meer dan 6 à 700.000 gulden (!) van de Gemeenschappen aan de vluchtelingen in El Salvador te blokkeren, zogenaamd omdat het geld weleens in verkeerde handen kon komen; zelfs toen maanden daarna The Washington Post aantoonde dat alle beschuldigingen in die richting van Amerikaanse zijde vals waren, heeft het nog weer maanden geduurd voordat er unanimitet bereikt was, dit wil zeggen voordat alle Europese lidstaten gelooft hechtten aan de verzekering dat het hier om humanitaire hulp ging. De unanimiteitsprocedure is verantwoordelijk voor de devaluatie van de positie van de Europese Commissie als regering van Europa. Als zij ten opzichte van één sector ook demoraliserend heeft gewerkt dan is het juist bij de diensten die zich met ontwikkelingssamenwerking bezighouden. Wat zijn op den duur de effecten op die

ambtenaar die goedwillend is, maar die ziet dat een hulpoperatie in uiterste nood, bijv. na een ramp of in hongersnood, toch nog tenminste zoveel schijven moet passeren, dat men blij is als na vier maanden tot een half jaar de eerste hulpgoederen arriveren.

Distantie of hervorming

Het is ongetwijfeld het gemakkelijkste antwoord om zich volledig van een Europese aanpak van de Noord/Zuid-problematiek te distantiëren.

Distantie alleen ten aanzien van het ontwikkelingshulpbeleid helpt dan overigens niet. Het is ook hypocrisie. Juist op Europees vlak is de hulpverlening van ondergeschikt belang ten opzichte van de problematiek van de handelsstructuren. Als men zich van het Europees ontwikkelingshulpbeleid wil distantiëren, moet men zich juist van de essentie van wat tot nu toe gegroeid is aan Europese eenheid distantiëren, en zijn we daartoe in staat? Het betekent afstand nemen van het Europese landbouwbeleid, van een stuk handelspolitiek, van een monetair beleid, van economische politiek in het algemeen. Als men zijn schone-handen-beleid wil beperken tot de hulpverlening is men dus hypocriet, maar meer nog: men wordt teruggefloten, niet alleen door de andere leden van de Europese Gemeenschap, maar door de Derde Wereld. De Derde Wereld is niet geïnteresseerd in een Nederland met schone handen, maar wel in een Nederland dat zich inzet voor hervorming van de Europese Gemeenschappen. De Derde Wereld die de Europese Gemeenschappen in feite erkent als het grootste handelsblok ter wereld, dus als hun voorname markt, die de Europese Gemeenschappen en niet Nederland ervaart als de belangrijkste partner bij de verandering van het wereldeconomisch stelsel tot een nieuwe internationale orde, wil van Nederland dat het zijn opvattingen waar maakt binnen en vanuit Europa. Dat is

ook de ervaring geweest van minister Pronk, die de begrijpelijke Einzelgang op de internationale fora langzamerhand weer heeft opgegeven en meer aandacht is gaan besteden aan Europese consultatie en aan het inderdaad dikwijls moeilijkere, maar als het zou lukken veel vruchtbaardere streven naar een Europese reële opening voor de Derde Wereld.

Als het zou lukken: een perspectiefvol ontwikkelingsbeleid hangt af van vier factoren, niet alleen in Europa maar overal in onze democratieën:

- een geïnspireerd en initiatiefrijk leiderschap;
- een geëngageerd en kundig ambtelijk apparaat;
- een Parlement dat afstand weet te nemen van groepsbelangen en dat uitstekend geïnformeerd is en
- een publieke opinie waarin voldoende bewustzijn aanwezig is voor de menselijke verantwoordelijkheid buiten de landsgrenzen en na deze generatie.

We hebben gezien dat aan deze voorwaarden nogal wat ontbrak, maar voordat we de balans opmaken en tot een negatief saldo komen, moeten we constateren dat er misschien iets aan het veranderen is.

Daar is op de eerste plaats de publieke opinie. De Wereldraad van Kerken bijvoorbeeld heeft de Europese eenwording als realiteit onderschat en er in sommige opzichten zelfs distantie van genomen, hetzij vanwege de te katholieke kleur van de Gemeenschap, hetzij vanwege de appreciatie van de praktijk. Dit lijkt nu genuanceerder te worden gezien. In een recent rapport van de Wereldraad wordt juist de Europese, vooral economische, samenwerking als realiteit naar voren geschoven en worden de protestantse kerken opgeroepen tot een veel actiever en kritischer volgen van wat daar in Brussel en op Europees niveau eigenlijk aan de hand is. Het betreft dan niet de problematiek bijv. van de gastarbeiders, van de

culturele minderheden, van de bejaarden, maar het betreft op de eerste plaats de rol van Europa ten aanzien van de Derde Wereld. Het is deze thematiek ook die bij bijeenkomsten van de gezamenlijke kerken in Europa steeds opnieuw naar voren komt. Het is niet alleen de Europese Bisschoppenconferentie die recentelijk tot tweemaal toe aandacht voor de Europese realiteit heeft gevraagd, maar het zijn ook vooral de Justitia et Pax comité's die zich hebben moeten realiseren, dat de nationale antwoorden op verzoeken om solidariteitssteun bijv. vanuit Centraal-Amerika of vanuit de Filippijnen aanzienlijk minder effectief geweest zijn dan een respons op Europees niveau had kunnen zijn. In kringen van de particuliere organisaties is men ook gaan ontdekken dat Brussel dichterbij ligt dan men vermoedde, en dat de beslissingen van Brussel niet alleen alles te maken hebben met het eigen loonzakje, maar ook met dat van honderden miljoenen overzee. Landbouwbeleid, handelsbeleid, de voedselhulp, de rol van Europa ten aanzien van de nieuwe internationale orde, zijn allemaal thema's van symposia van de particuliere en kerkelijke organisaties in de laatste tijd. Last but not least: ook binnen een aantal politieke partijen begint, soms nolens volens, begrip te bestaan voor de realiteit die Europa is. Enige uitwerking op de publieke opinie moet dit alles toch hebben. Wanneer het waar is dat Brussel voor de meeste ontwikkelingslanden een even belangrijke hoofdstad is als Washington of Moskou, en in vele gevallen belangrijker, dan is dat macht, macht waaraan de christenen van Europa deel hebben en waarover zij verantwoording verschuldigd zijn. Het betekent ook impliciet dat de christenen van Europa, al dan niet kerkelijk georganiseerd, een antwoord vanuit het Evangelie op die macht moeten formuleren. Dat kan alleen maar vanuit kennis van zaken, vanuit participatie in die machtsprocessen. Een kentering in de publieke opinie? Mis-

schien; in ieder geval zijn er nieuwe voorwaarden voor aanwezig.

Wat een onverwachte meevaller is, althans voor hem die in de beoordeling van de Europese besluitvormingsprocessen cynisch genoeg geworden is, is de opstelling van het Europese Parlement. In zijn evaluatie van het functioneren van het Europese Parlement gedurende het eerste jaar was het vooruitstrevende Franse blad *Le Monde* positief en een centraal punt van waardering betrof juist de aandacht die dat Parlement aan de problematiek van Noord/Zuid en de honger in de wereld besteed had. Ook inzake El Salvador leek de resolutie van 1981 van het Parlement over de perspectieven van een oplossing en de noodzaak van de humanitaire hulp verder te gaan dan velen verwacht hadden. Men kan natuurlijk bezwaren hebben tegen vele bewoordingen en voor wie zich identificeren met de strijd van het volk van El Salvador gaat de resolutie niet ver genoeg, maar de realiteit blijft toch dat socialisten en christen-democraten elkaar in de formuleringen gevonden hebben en dat in ieder geval voor leden van de politieke oppositie in El Salvador het Europese Parlement een plaats is waar althans een behoorlijk aantal leden bereid is om naar argumenten te luisteren en de conflicten daar anders te zien dan als een pure communistische conspiratie. We zien ook dat de actie van het Italiaanse parlements lid Panella vanuit het Europese Parlement zijn verbreiding kent. Wellicht is de ontwikkelingssamenwerking binnen de debatten van het Europese Parlement het enige overgeblevene van de grote dragende thema's van de Europese eenwording. Het is ook significant dat terzake van het budget het Parlement in aanvaring komt met de Ministerraad, waar het Parlement juist aandringt op verhoging. De reislust van het Parlement mag dan wel eens gehegeld worden, maar het is zeker positief dat door de directe confrontaties

van Parlementsleden – veel meer dan in Nederland – zij ook bewust raken van de goede en kwade effecten van het Europese ontwikkelingsbeleid. De Salvadoriaanse resolutie zou er nooit zo doorgekomen zijn, wanneer er niet een zo directe confrontatie was geweest van leden van het Parlement met de feitelijke realiteit in Centraal-Amerika. In het Parlement zou een startpunt gevonden kunnen worden voor een nieuw beleid van Europa terzake van de Derde Wereld.

Wat dat betreft staat het Parlement niet alleen. Het kan in z'n streven naar een nieuw beleid een hechte bondgenoot vinden in de Europese Commissie, helaas voorlopig nog niet al te machtig. De Franse socialisten hebben na de verkiezingsoverwinning in mei '81 een van hun meest visionaire figuren, Edgard Pisani, naar voren geschoven als degene die binnen de Europese Commissie belast zou moeten worden met de relaties met de Derde Wereld. Met grote visie, met energie en met engagement is de Commissaris de draad weer aan het opnemen van een beleid ten aanzien van de Derde Wereld, dat door meer is geïnspireerd dan door Franse nationalistische belangen of door politieke successen op korte termijn. Onder het motto van Thomas van Aquino 'eensgezindheid wordt niet geboren uit de gelijkgezindheid van gedachten, maar uit de gelijkgezindheid van de wil' probeert hij Europa als geheel te confronteren met de enige beslissende uitdaging naast het vredes- en veiligheidsprobleem: hoe voorkomt deze generatie dat een zich verdubbende wereldbevolking nog op het einde van dit millennium te maken krijgt met de grootste hongersnood uit de geschiedenis, met een absoluut tekort aan voedsel. Het wordt van enorm belang of Pisani voldoende steun krijgt om de in tien, twintig jaar opgebouwde frustratie van de uitvoerende diensten van de Europese Gemeenschappen te overwinnen en om te zetten in een nieuw élan. Ook hier

is er iets aan de hand met de voorwaarden die noodzakelijk zijn voor een verantwoordelijk ontwikkelingsbeleid.

Blijft de problematiek van het politieke leiderschap en van het leiderschap in het algemeen in Europa. Toch is ook hier iets aan de hand. Een Nederlandse christen, die zich als gelovige de vraag stelt of de Europese eenwording een stap vooruit is naar meer gerechtigheid of juist een blokade daartoe vormt, kan niet om de realiteit heen dat ondanks alle egoïsme, ondanks al het onvolmaakte, er ook tekenen van verandering zijn. Als op de avond van de verkiezingsoverwinning van de socialisten Mitterand zegt, dat de grote winnaars de mensen in de Derde Wereld zijn, moet men dat uiteraard in de Franse context plaatsen, en wie de besluitvormingsprocessen in Europa overziet, kan niet om de realiteit van een huidig Engels bewind heen, maar toch moet men in alle eerlijkheid bekennen dat er nieuwe mogelijkheden aanwezig lijken te zijn, ondanks de economische crisis. Het is Europa dat de conferentie der minst ontwikkelde landen gered heeft en als Nederland eerlijk het lijstje van gelijkgezinde landen bekijkt, waarmee het zo graag samenwerkt, moet het constateren dat meer dan vroeger gelijkgezinde landen in Europa zelf gevonden worden. Zeker, het punt van het politieke leiderschap is nog het zwakste in Europa, maar er zijn signalen van veranderingen. De burgeroorlog in Tsjaad leek op een intelligentere wijze te worden beëindigd dan middels de directe interventie, en Europa heeft ondanks de toegenomen spanningen Amerika niet gevolgd – uiteindelijk niet althans – in de Centraalamerikaanse analyse. Men mag niet blind zijn voor vuile handen, maar men mag ook de ogen niet sluiten voor nieuwe signalen van hoop en verandering. Wie alleen kan protesteren en niet bemoedigen, wordt even inefficiënt als de onderwijzer die alleen maar straft.

Het zou een goede zaak zijn als wellicht meer dan in het verleden, juist ook vanuit groepen christenen, bemoediging en steun verleend werd aan hen die ondanks de verscheurdheid van de wereld proberen idealen verder te brengen.

De noodzaak

Ongetwijfeld wordt een beantwoording van de vraag of er wel of niet nieuwe energie te besteden is aan een zoveel averij opgelopen hebbende zaak als het Europese ontwikkelingsbeleid ook, en vooral en ten leste, beïnvloed door de behoefte aan een Europees beleid. Dat is voor de christen die de Noord/Zuid-verhouding analyseert op dit moment misschien de grootste uitdaging.

Vooropgesteld moet altijd worden dat Europa nooit een doel in zich mag worden. Er kan geen andere oplossing zijn voor de mondiale problematiek op zoveel gebieden dan uiteindelijk een mondiaal samenspel. Een Europese samenwerking mag – net als een Atlantische – slechts een tussenstap en een bevordering zijn van zo'n mondiale samenwerking. Het kan ook niet zo zijn dat Europa in z'n standpuntbepaling ten aanzien van de Derde Wereld zich isoleert van de grote door arm en rijk gewilde kaders waarin de beslissingen vallen, zoals de Unctad en de instellingen vooral van de Verenigde Naties. Maar zowel in hun directe beleid als in de beïnvloeding van juist die internationale kaders is het de Derde Wereld die om een actieve rol van Europa roept.

Daar is op de eerste plaats uiteraard het economisch gebeuren. Europa is, zoals gezegd, het grootste handelsblok ter wereld en daarmee van belang voor armoede of ontworsteling daaraan voor de meerderheid in de Derde Wereld. Er moet ook erkend worden, dat ondanks alle feiten het blok van landen dat gebruik mag maken van de Europese markten groeit. Wat de invoer van textiel uit de ontwikkelings-

landen betreft: de kwestie is niet de ontkenning van de Europese realiteit, maar of wij bereid zijn de rekensom te maken, zoals de Indiase minister van Industrie enkele jaren geleden deed, van 12.000 werklozen hier tegenover 3.000.000 daar, of we ook bereid zijn in dit verband verder te kijken dan alleen de belangen van de huidige werkende generatie. Wat het landbouwbeleid betreft: steeds duidelijker worden de stemmen die zeggen dat niet aan de orde is dat Europa veel landbouwprodukten produceert, maar wat die produktie inhoudt, met andere woorden of een Europees landbouwbeleid, soms een overschottenbeleid, werkelijk hervormd kan worden tot een factor in een wereldvoedselbeleid. Alleen al wie het een aanklacht tegen de schepping vindt als men voedsel als wapen gebruikt, zal gevoel hebben voor het feit dat men de graanproduktie in de wereld niet aan een of twee grootmachten kan overlaten. Europa is een economische realiteit van de eerste orde voor de toekomst van de wereld.

Of Europa voor de Derde Wereld evenzeer een culturele realiteit is, valt te betwijfelen. Niet dat er geen behoefte zou zijn aan een nieuwe internationale culturele orde, waarin ook duidelijk gemaakt kan worden dat ontwikkeling niet noodzakelijkerwijze hoeft of kan lopen naar het huidige leef- en consumptiepatroon, een nieuwe internationale culturele orde, waarvan een belangrijk onderdeel een andere informatie-orde is, en waar het perspectief van menselijke samenlevingen een ander is dan de huidige Noordatlantische urbanisaties. De laatste staan overigens ook onder zware druk omdat de Derde Wereld onmiskenbaar penetreert in de westerse samenlevingen – die nog niet goed raad weten met de multiculturele realiteit welke steeds sneller om zich heen grijpt. Zijn er formules denkbaar, waarbij minderheden deel kunnen hebben aan het moderne leven zonder volledig hun eigenheid op te

geven? Wellicht is Europa te zeer geconcentreerd op zijn economisch overleven om nog een beslissende rol te kunnen spelen in het debat over het culturele aanzien van de wereld voor de komende generatie. Europa lijkt op dit terrein weinig macht te hebben.

Dat is beslist nog niet het geval op het terrein van de politiek. Hier zijn de verwachtingen van de Derde Wereld veel hoger dan gewettigd lijkt door het actuele politieke optreden van Europa. Het gaat niet om de derde weg die Europa zou moeten gaan, maar het gaat wel om de vraag of in de internationale politieke verhoudingen voor de landen uit de Derde Wereld er een mogelijkheid is om in feite hun eigen toekomst te bepalen, zonder onmiddellijk zich te hoeven scharen in een van de twee blokken. Nicaragua heeft Europa nodig om in authenticiteit te kunnen overleven; de hoop van de brede oppositie in Guatemala op verandering met een beperking van bloedvergieten en een smeekbede van de democratische oppositie in El Salvador zijn geadresseerd aan Europa. Centraal-Amerika heeft de aandacht verdreven voor andere terreinen waar de strijd om de mensenrechten wordt gevoerd, Korea en de Filippijnen, Argentinië en Chili bijvoorbeeld. Op al deze plaatsen weet men, dat zeker in de actuele omstandigheden verbetering van de situatie, voorzover die mogelijk is, in sterke mate beïnvloed wordt door de houding van Europa.

De toetssteen is echter duidelijk Zuidelijk Afrika. Daar wordt beslist of het koloniale tijdperk wordt afgesloten met de conclusie dat in ultieme omstandigheden de blanke altijd voorrang geeft aan de positie van zijn ras boven gerechtigheid, of niet. Voor de christenen kan het met deze problemen voor ogen niet opgaan dat in zoveel situaties Europa een zo beperkte macht heeft. In vele gevallen is dat immers een zelf opgelegde, en misschien zelfs comfortabele machteloosheid. Maar dan telt op dit

moment voor Europa niet zozeer wat het wel doet, maar waar het verstek laat gaan. Het zwaarste vergrijp wat Europa nu kan begaan, is de zonde van nalatigheid. Wie niet wil vluchten in nietsdoen, noch zijn geweten afkoopt met alleen verbaal geweld, kan niet om de erkenning heen dat bij de keuzen die zoveel landen op dit moment in de Derde Wereld willen maken, Europa een doorslaggevende hulp zou kunnen bieden. Daarom moet het instrumentarium dat op dit moment al voorhanden is in de vorm van verdragen en instituten ook gebruikt worden en moeten de agenda's herschikt worden. Alleen een alerte publieke opinie kan in deze het Europese leiderschap dwingen om bijv. al tijdens de halfjaarlijkse bijeenkomsten niet de haringvangst of de productiequota binnen de landbouw het hoogst op de

agenda te zetten, maar zaken als Zuidelijk Afrika en Centraal-Amerika. Er zijn vele redenen om ons van Europa af te wenden, maar er is één dwingende reden om dat niet te doen: de vraag vanuit de Derde Wereld. De Derde Wereld vraagt ons om onze economische macht aan te wenden, maar niet ter verdediging van de eigen positie; de Derde Wereld vraagt ons om een actief gecoördineerd en op gerechtigheid en bevrijding gericht beleid. Ondanks veel, zeer veel, is de probleemstelling en de macht waarvoor we staan groot genoeg om op die vragen in te gaan.

Den Haag, 1982.

